

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Organizarea și funcționarea curții și cancelariei domnești din Țara Românească în perioada regulamentară

Coordonator științific: Prof. univ. dr. Vladimir OSIAC

Doctorand: Alexandru OLARU

Epoca domniilor regulamentare constituie una dintre cele mai însemnate momente din istoria modernă a României, aceasta deschizând calea spre o profundă schimbare și modernizare a societății românești.

Reprezentate în Țara Românească de către Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842), Gheorghe Dimitrie Bibescu (1842-1848), urmat apoi de Barbu Dimitrie Știrbei (1849-1856), domniile regulamentare instituite în urma ocupației militare rusești, care solicitase grav resursele economice și financiare ale țării, au trebuit să pună bazele dezvoltării și organizării unei societăți moderne.

Deși au trebuit să cârmuiască într-o societate în formare, cu Adunări ai căror membri nu aveau încă dezvoltate spiritul civic și responsabilitatea actului politic într-un cadru legal, instituționalizat, inițiativele și realizările lui Alexandru Dimitrie Ghica, Gheorghe Bibescu și Barbu Dimitrie Știrbei în ceea ce privește organizarea și funcționarea curții și cancelariei au răspuns nevoii societății românești.

Lucrarea, care debutează cu o analiză a principalelor izvoare ce fac referire la curtea și cancelaria domnească este structurată pe două părți fiecare având câte două capitole și mai multe subcapitole.

Sintetizarea principalelor informații vehiculate de istoriografie privind locul domniei ca instituție centrală a statului am făcut-o pentru a

reliefa, o dată, în plus, importanța ce au avut alte două structuri ale acesteia, Curtea Domnească și Cancelaria.

Dacă în Evul Mediu Curtea Domnească era centrul statului prin care „voievodul și domnitorul” își pronunțau dispozițiile („poruncile”) și-și etalau atribuțiile de toate felurile, iar Cancelaria Domnească funcționa ca un organ de guvernământ menit a asigura concretizarea funcțiilor domniei în toate domeniile vieții social-politice, reprezentând în fond „osătura pe care s-au sprijinit întregul sistem instituțional propriu fiecărei epoci”, cele două au primit prin Regulamentul Organic o nouă poziționare interinstituțională. Despre această nouă statuare a celor două instituții vechi de 500 de ani în cadrul statului Țara Românească am descifrat izvoare edite și inedite ale unei epoci istorice rămasă referențială în bogăția documentară și prin înființarea și organizarea Arhivelor Naționale. Fundamental rămâne, însă, Regulamentul Organic cu cele două ediții din anii 1832 și 1847. Dintre izvoarele din Arhivele Istorice, cele mai interesante sunt cele din fondurile „Secretariatul Statului”; „Vornicia din Lăuntru” și „Ministerul de Interne”.

Cele mai multe informații despre tema noastră, în special despre viața la Curtea Domnească, au fost surprinse fie în publicațiile statului intitulate *Almanahul statului din Principatul a toată Țara Românească*, fie *Almanah al curții și al statului*, tipărite în anii 1837, 1838, 1842, 1850 și 1853. Pe lângă acestea, mai multe lucrări scrise de oamenii politici ai vremii, scriitori, istorici și intelectuali străini (N. Bălcescu, Ion Ghica, G. Gănescu, Șt. Golescu, G. Miculescu, I. Heliade Rădulescu, I. G. Valentineanu, A. J. Vaillant, Elias Regnault, ș.a.) sau însemnările călătorilor și consulilor străini completează sursele de documentare.

Bogate în informații sunt însă și numeroasele volume de documente tipărite (*Anul 1848 în Principatele Române. Acte și documente*, I-VI, București, 1902-1910; Bălcescu Nicolae, *Opere* IV. *Corespondența*.

Scrisori. Memorii. Adrese. Documente. Note și materiale, Ediție G. Zane, București, 1964; Bibescu Gheorghe, *Domnia lui Bibescu*, vol. I, București, 1893; vol. II *Legi și decrete 1843-1848. Răzvrătirea din 1848. Istorie și legendă*, București, 1894; Filitti Ioan C, *Documente din vremea Regulamentului Organic*, București, 1935; Iorga Nicolae, *Corespondența lui Știrbei Vodă*, vol. I, *Corespondența politică*, București, 1904; Idem, *Mărturii istorice privitoare la viața și domnia lui Știrbei Vodă (ca urmare la Corespondența lui Știrbei Vodă)*, București, 1905; *Raportul lui Barbu Știrbei către Chisseleff*, în „Convorbiri literare”, anul XXII, 1888, nr. 9, p. 737-751; anul XXII, 1889, nr. 10, p. 841-857; anul XXII, 1889, nr. 12, p. 1025-1043; anul XXIII, 1890, nr. 1, p. 26-43; nr. 2, p. 153-177; *Acte și documente privitoare la Renașterea României*, Seria I, volumul IV. *Broșuri și extrase românești și străine 1777-1872*, București, 1908; Sturdza D. A., Colescu-Vartic C., *Acte și documente privitoare la istoria renașterii României*, vol. VI, partea a II-a, București, 1896) , care privesc Epoca Regulamentară, ele fiind dovada insistenței istoricilor pentru partea de început a istoriei moderne a României, răstimp în care s-au constituit structurile statale fundamentale cu proiecție existențială până în zilele noastre.

Capitolul I. *Prevederile Regulamentului Organic și ale Convenției de la Balta Liman și înscăunarea domnitorilor Țării Românești* .

Primul subcapitol prezintă prevederile Regulamentului Organic și ale Convenției de la Balta Liman referitoare la alegerea domnitorilor din Țara Românească.

În subcapitolul doi *Ceremoniile de întronare a domnitorilor Țării Românești în epoca regulamentară* sunt analizate ceremoniile de întronare a celor trei domnitori (Alexandru Dimitrie Ghica, Gheorghe Dimitrie Bibescu, Barbu Dimitrie Știrbei) din perioada regulamentară.

În subcapitolul trei sunt analizate reședințele celor trei domnitori din perioada regulamentară. Pe lângă curtea domnească, ei a avut și unele reședințe de vară, situate în afara Bucureștiului.

În subcapitolul patru este înfățișată vestimentația domnitorilor români și a boierilor de la curtea domnească. În ceea ce privește vestimentația domnitorilor se poate spune că aceștia renunță la vechiul costum oriental adoptând moda occidentală. Totodata, boierii încep să renunțe și ei la vechea modă, mai întâi cei timeri.

În subcapitolul cinci *Steagul domniei* sunt descrise toate steagurile domnitorilor.

Capitolul doi *Întrevederile, primirile oficiale și vizitele prin țară ale domnitorilor* analizează călătoriile efectuate în țară ale domnitorilor, primirea călătorilor și a consulilor.

Partea a II-a intitulată *Organizarea și funcționarea cancelariei din Țara Românească în perioada regulamentară* este structurată pe două capitole.

În primul capitol *Cancelaria domnească înainte de 1831* este analizată evoluția cancelariei din secolul al XIV-lea și până la 1831.

Cancelaria domnească era o instituție medievală, temeinic organizată încă din secolul al XIV-lea, care a funcționat în țările române pe lângă curtea domnească, până la 1831, având sarcina redactării actelor diplomatice, a tuturor documentelor rezultate în urma unor acte juridice, sau, la cerere, a corespondenței cu străinătatea. În general, rolul principal în cancelaria domnească îl are marele logofăt, care era păstrătorul sigiliului domnesc și ispravnicul documentelor emise. Tot el se îngrijește de autentificarea lor. În cancelaria domnească mai funcționau: al doilea logofăt, al treilea logofăt, grămăticul (micul grămătic), dieci (diacul doamnei), uricari etc. Menționăm ca o caracteristică a cancelariei Țării Românești bogata ornamentație care înconjoară textul documentelor, în

unele documente figurând remarcabile miniaturi, chiar portrete realizate artistic, în timp ce aspectul celor din Moldova și Transilvania este mai solemn. Domnii români au avut permanent în cancelarie dieci sau scribi pentru corespondența externă, cunoscători - în afara limbii slave - ai limbii latine, polone, turce, grecești, ruse etc. Limba oficială a actelor de cancelarie domnească din țările române este slavo-româna, adică o limbă slavă veche care abundă în expresii, cuvinte, topice și onomastice curat românești. În secolul al XVII-lea se introduce treptat în cancelaria domnească limba română, astfel încât în a doua jumătate a aceluiași secol, rar se mai emit documente scrise în limba slavă. În Transilvania s-a scris cu limba latină, iar în Moldova și Țara românească a fost folosit alfabetul chirilic până în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, care a oficializat scrierea cu alfabetul latin.

Tot în acest capitol am încercat să fac o prezentare a actelor emise de cancelaria domnească înainte de anul 1831.

Atât în Țara Românească cât și în Moldova, până în secolul al XIX-lea, actele de cancelarie domnească au fost redactate mai întâi în limba slavonă și apoi în limba națională, dar cu alfabet chirilic. La alcătuirea lor concurează elemente foarte variate ca obârșie, care ne parvin pe calea legăturilor politice, culturale și matrimoniale. Unele vin tocmai din Bizanț, prin mijlocirea cancelariilor sârbești și bulgărești, altele din cancelariile polonă, lituaniană și rusă. Cancelaria domnească a receptat aceste împrumuturi, pe care le-a supus apoi unui proces de selectare și adaptare la realitățile românești.

Actele de cancelarie erau redactate în mediul românesc, pe probleme esențial românești și de către dieci și dregători români - deci, în mod firesc, sursa cea mai apropiată pentru îmbunătățirea textului era limba română. Există în cuprinsul actelor - mai cu seamă în cele de transmitere a dreptului

de proprietate - un pasaj, zis al delimitării hotarelor, în care abundă microtoponimia locală.

Problema materialului de scris este una dintre cele mai importante în paleografie, întrucât această problemă este strâns legată cu problema fundamentală a paleografiei: evoluția grafiei. Paleografia slavo-română, ca și paleografiile slave în genere, cunosc ca material de scris pielea - în prelucrarea pentru scris denumită pergament - și hârtia.

În suita speciilor de acte emise în cancelariile domnești distingem, în primul rând, două categorii: interne și externe. Prima categorie cuprinde actele în care destinatarii sunt mănăstirile, bisericile sau dregătorii, oricare ar fi natura tranzacției sau raportul juridic dintre emitent și destinatar; cealaltă cuprinde scrisori adresate de domnii noștri unor persoane și orașe de peste hotare, tratatele politice și comerciale încheiate cu suzeranii străini, actele de închinare, precum și daniile acordate unor ctitori și mănăstiri, de obicei din Peninsula Balcanică.

Principalele tipuri de acte emise au fost:

Anafora, un raport scris al dregătoriilor domnești adresat de dregători sau instanțele superioare domnului ori, în lipsa acestuia, divanului, în legătură cu o problemă administrativă și judecătorească, prin care se comunicau concluziile unor cercetări și se sugerau soluții.

Termenul de *arhondologie*, (*arhondologhie*) (juridic și diplomatic) era utilizat pentru a denumi registrul în care erau trecute toate familiile boierești din țară. Acest registru se numea și „condica rangurilor boierești” în secolul al XIX-lea în Țara Românească. În timpul Revoluției din 1848, la 6/18 septembrie, în București este arsă Arhondologia împreună cu textul Regulamentului Organic, de către mulțimea care demonstra, arătându-și atașamentul față de ideile revoluționare, în semn de protest față de intervenția trupelor conduse de Fuad Pașa.

Hotărnicia reprezenta stabilirea clară, printr-un act oficial, a limitelor uneia sau mai multor proprietăți agricole sau a unui teritoriu orășenesc, înscris din categoria actelor juridico-administrative, în care sunt consemnate, pe bază de martori și acte probatorii, hotarele unei proprietăți. În Țările Române, hotărnicia a fost strâns legată de dreptul financiar și, în general, de vechiul drept românesc. Erau însărcinați cu hotărnicile unii mari dregători, precum: marele logofăt în Moldova și marele portar în Țara Românească.

Hrisovul. Act oficial al domniei în Moldova și în Țara Românească, autentificat cu una sau mai multe peceti atârinate. A fost folosit cu precădere în secolele XV-XVIII. El era redactat în cancelaria domnească și se referea la acordarea de către domn (împreună cu sfatul domnesc) de dani, privilegii și imunități, întărirea și recunoașterea unui transfer de proprietate și altele.

Termenul de „*zapis*” (având sensul de *document scris, act*) era utilizat în documentele slavo-române pentru a denumi o dovadă scrisă sau un text. Document, înscris, act de vânzare-cumpărare, dovadă scrisă în Țările Române. Vizează orice înscris cu caracter juridic, încheiat între două sau mai multe persoane fizice sau juridice. De multe ori, pentru autentificare se cerea adevărire de la ispravnic sau întărire de la domnie. În caz de distrugere sau pierdere, se putea reconstitui cu întărirea martorilor.

În subcapitolul *Dregătorii cancelariei domnești* sunt prezentate cele mai importante dregătorii.

În perioada 1834-1856, în linii mari, dregătoriile centrale și-au păstrat trăsăturile generale din perioada precedentă, apărând însă, din cauza condițiilor economice, sociale și politice proprii acestei perioade, aspecte noi, în legătură cu numirea dregătorilor, criteriile de selecționare, atribuțiile, modul de remunerare, ierarhia, clasificarea.

Ca și în trecut, dregătorii erau numiți și revocați de domn, după criteriul fundamental - încrederea izvorâtă din rudenia, averea și priceperea candidatului - care deseori se combina și cu un alt criteriu specific acestei epoci - venalitatea. Numirea se făcea la înscăunarea domnului și la începutul fiecărui an, când toți dregătorii își depuneau însemnele dregătoriei, iar domnul îi confirma din nou sau îi înlocuia. Dregătorii numiți sau confirmați depuneau jurământ, ca și în perioada precedentă, revocarea putând însă avea loc și în cursul anului.

Dregătorii erau aleși dintre boieri; domnul avea dreptul să numească într-o dregătorie și un om din popor, numirea într-o dregătorie atrăgând boierirea (înnobilarea) celui numit. Marii dregători au continuat să aibă, deseori, unele atribuții străine specificului dregătoriei lor, prin delegație domnească.

Logofătul (din neogreacă *logothétis*) (*cancellarius*) era mare dregător și șef al cancelariei domnești în Moldova și în Țara Românească. Era loțiitorul domnului la conducerea divanului, urmărea întocmirea și redactarea actelor și expedierea lor. În virtutea funcției sale, aplica pecetea domnească și, începând cu secolul al XVII-lea, contrasemna actele oficiale de cancelarie. Era păstrătorul marelui sigiliu domnesc. Logofătul putea cerceta cauzele pe plan juridic (ca de exemplu hotărnicirea moșiilor), iar uneori își asuma atribuții de natură politică.

Marele logofăt:

- (în Moldova) întâiul boier de divan, care conducea cancelaria domnească și, în lipsa domnitorului sau a mitropolitului, prezida divanul.
- (în Muntenia) unul din cei mai de seamă boieri din divan, urmând după ban.

Logofăt al doilea - loțiitorul marelui logofăt.

Logofăt al treilea - secretarul marelui logofăt.

Logofăt de obiceiuri - dregător având atribuțiile de maestru de ceremonii.

Logofătul de taină (domnesc) (în Țara Românească) - *un cămăraș de izvoade*; (Moldova) - secretar particular al domnului.

Logofăt de visterie - secretar al visteriei domnești.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, marea logofeție s-a dublat în ambele principate. În Țara Românească, dublarea s-a realizat în domnia lui Alexandru Ipsilanti: în anul 1775, în documente apar doi vel logofeți, unul pentru Țara de Sus, altul pentru Tara de Jos; prioritate o avea logofătul Țării de Sus.

În general, *marele logofăt* și-a păstrat atribuțiile din trecut: era păstrătorul sigiliului statului, semna documentele domnești, era referentul domnului și al Divanului în probleme juridice și judiciare, era ispravnicul obișnuit al documentelor domnești. În general, documentele domnești erau valabile numai cu pecetea domnească și semnătura vel logofătului. Prin Regulamentul organic, acest mare dregător a fost menținut ca ministru al justiției, cu titlul de *mare logofăt al dreptății*.

Logofăt al doilea (vtori logofăt), primul subaltern al marelui logofăt, în ambele Principate avea atribuții deosebit de importante, lucrând direct cu domnul, căruia îi prezenta toate jalbele și întocmea răspunsurile după rezoluția domnească. El lămurea domnului, în ajunul dezbaterii lor, toate principiile ce urmau a fi judecate în divan. Cunoscător al legilor, el rămânea de obicei în slujbă, chiar la schimbarea domnului.

Subalternii marilor dregători erau: *logofătul al treilea (treti logofăt)* - al doilea subaltern al marelui logofăt, având atribuții importante, printre care păstrarea peceteii mici a domnului, pe care o aplica pe scrisorile redactate de logofătul al doilea, supranumit primul logofăt de taină; *logofeții de divan* - atâția la număr câte județe erau cuprinse în Țara de sus sau în Țara de jos, de sub jurisdicția marelui logofăt respectiv.

Ispravnicul era reprezentantul autorității supreme în stat la judecarea unor boieri, întocmirea și întărirea unui testament, cercetarea la fața locului a unor pricini penale. Prima mențiune documentară apare în 1481, în Țara Românească, și în a doua jumătate a secolului al XVI-lea în Moldova. Începând cu secolul al XVIII-lea, acestia au devenit mandatarii domniei în unitățile teritorial-administrative, conducând un județ sau un ținut.

În primul subcapitol al capitolului II *Reformarea cancelariei domnești prin regulamentele organice. Reorganizarea și modernizarea sistemului de lucru din cancelarii* este prezentată crearea și funcționarea fiecărui departament.

Preocupați de micșorarea dimensiunilor aparatului funcționăresc și de eficientizarea administrației, au fost reduse atât dimensiunile aparatului administrativ central, cât și atribuțiile acestuia. Reducerea dimensiunilor aparatului de stat s-a făcut prin eliminarea tuturor dregătoriilor inutile. Este vorba în principal de desființarea dregătoriilor care, încă din evul mediu, serveau pentru ostentarea puterii centrale și asigurau diverse sinecure pentru persoanele din anturajul domnesc. În consecință, au fost păstrate doar acele dregătorii care aveau atribuții concrete legate de exercitarea funcțiilor asumate de statul regulamentar. Limitarea atribuțiilor s-a făcut prin eliminarea din competența tuturor categoriilor de funcționari a atribuțiilor judecătorești. În acest fel, activitatea funcționarilor a fost legată exclusiv de sfera puterii executive. Schimbările produse au transformat vechile dregătorii în adevărate ministere, iar pe titularii acestora în miniștri subordonați intereselor publice. Faptul a fost consacrat și la nivelul titulaturii oficiale, foștii dregători primind denumirea oficială de miniștri.

Fiecare ministru conducea un minister organizat ca un serviciu public central. Acesta din urmă avea atribuții bine determinate și funcționa în mod permanent. Competența materială a ministerelor era specializată și se exercita în raport cu întregul teritoriu al țării.

În alcătuirea structurii administrative centrale intrau șase ministere: **Departamentul internelor sau al Treburilor din Lăuntru**, condus de ministrul de interne (fostul mare vornic), **Departamentul finanțelor**, condus de ministrul de finanțe, **Secretarul statului** sau marele postelnic, **Marea logofeție a dreptății**, condusă de logofătul dreptății, **Marea logofeție a credinței sau ministerul Treburilor Bisericești**, **Șeful miliției** -în Muntenia era marele spătar, în Moldova marele hatman.

Subcapitolele doi și trei sunt consacrate sigiliilor celor trei domni și sediului cancelariei, fosta casă Romanit, închiriată în acest scop în anul 1834, de domnitorul Alexandru Dimitrie Ghica (1834-1842).